

BİLGİNİN ELDE EDİLMESİ VE KORUNMASINDA EKONOMİK İSTİHBARAT SİSTEMLERİNİN ROLÜ

Nevzat GÜLDİKEN*

Özet

Bilginin ekonomik bir güç unsuru olarak kullanımı aslında yeni bir faaliyet değildir. Tarihsel sürecin her aşamasında bilgi, ekonominin bir unsuru olarak kullanılmaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte bilginin ekonomik boyutu daha fazla ön plana çıkmaya başlamış, günümüzde ise ekonominin ana hammadresi haline gelmiştir.

Bilginin sistematik bir şekilde üretimi, planlı bir bilgi ekonomisine geçişi zorunlu kılmaktadır. 21. yüzyılda karar vericiler; şirketler, devlet ve çokuluslu organizasyonlar bilgi yönetimi tekniklerini uygulamakta, küresel rekabet ortamında ayakta kalabilmek, kârlarını maksimize etmek için bu alanda istihbarata daha çok ihtiyaç duymaktadırlar.

Gerek ekonomik bilginin elde edilmesi, gerekse bu bilginin güvenliğinin sağlanmasının ekonomik istihbarat sistemleriyle mümkün olduğunun vurgulandığı bu çalışmada, öncelikle bilginin üretimi, ekonomik boyutu ve ülkelerin gelişme stratejileri açısından önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ekonomik istihbarat kavramı ve tarihsel olarak gelişimi incelendikten sonra ekonomik istihbarat sistemlerine ve uygulamalarına yer verilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında ülkeler tarafından küresel ekonomik faaliyetlerin her aşamasında ekonomik istihbaratın uygulanmasının ancak konusunda uzman örgütler tarafından sağlanabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Ekonomik İstihbarat, Ekonomik İstihbarat Sistemleri

The Role of Profitable Intelligence Systems in the Production and Preservation of Information

Abstract

In fact, it is not a new activity to use information as a factor for economic power. Through each stage of historical process, information has been used as a component of economy. Along with industrial revolution, the economic dimension of the information has started to appear more in the priority considerations, and nowadays it has become a raw material of the economy.

Producing information systematically requires adopting a planned information economy. In the 21st century, decision makers, companies, states and multi-national

* Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Ç.E.E.İ. Bölümü, Sivas

organizations apply techniques of information management and are in need of intelligence about it more to survive in the global competitive environment and maximize their profits.

In this study, where it is emphasized that both the obtaining economic information and the providence of security of it are possible through economic intelligence systems, it is targeted to point out the production of information, its economic aspect and importance for the countries' development strategies. After analyzing economic intelligence and its historical process, economic intelligence systems and their applications are mentioned.

Under the lights of findings obtained, it is tried to be revealed that the application of economic intelligence in all stages of global economic activities can be achieved by only organizations which is expert on the subject.

Key words: Information, Economic Intelligence, Economic Intelligence Systems

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte her türlü bilgi artık ekonomik bir değer taşımaktadır. Bilginin üretilmesi, değerlendirilerek ekonomik yarar getirecek şekilde kullanılması ve korunması, küresel alanda faaliyet gösteren organizasyonların ana hedefleri arasında yer almaktadır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için sarf edilen çabaların birbirleriyle uyumunu sağlayacak organizasyonların oluşturulması gerekmektedir. Bu organizasyonların içerisinde yer alacak sistemler hedeflerin elde edilmesini kolaylaştırabilecektir. İstihbarat sistemlerin görevi bu bilgilerin elde edilmesini sağlamaktır. Küresel alanda ekonomik bilgi, ekonomik istihbarat faaliyetleri ile elde edilmektedir. Günümüzde edindiği bilgileri değerlendirerek uygulamaya aktaran ülkeler; küreselleşme mücadelesinde başarılı olmakta, kazanımları artmakta ve diğerlerine liderlik etmektedirler. İstihbarat faaliyetlerinin vizyonunu bilgiye ulaşmak için kullanılan yöntemleri geliştirme, süzgeçten geçirerek değerlendirme, faaliyetlerini bilimsel yöntemlerle destekleyen stratejik politikalar oluşturulması içermektedir.

1. BİLGİ EKONOMİSİNİN ÖNEMİ

Bilimsel gelişmelerin artan bir hızla meydana geldiği günümüzde yeni bir bilgiyi üretmek ve üretilen bilgileri sosyal hayatta kullanılabilir bir forma dönüştürmek önem kazanmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte insanın etrafında olup bitenleri tam ve doğru olarak kavramasını sağlayan kişiselleştirilmiş enformasyon olarak tanımlanan bilgi (BARUTÇUGİL;2002:10), her alanda ve her bölgede üretilebilir bir yapıya kavuşmuş, bu konuda ülkelerin sahip olduğu global tekeller kırılmaya başlamıştır. Bilginin kullanıma dönüştürülmesiyle ekonomik bir mahiyete kavuşturulması, konunun ekonomik boyutunun ne denli önemli olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ülkeler bilim ve teknolojiye üst sıralarda yer alabilmek için yeni politikalar geliştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

Bilim ve teknoloji politikası denilince, genellikle, bir ülkenin ‘bilim’ ve ‘teknoloji’ cinsinden çıktılarını artırmaya yönelik politikalar anlaşılır. Bilim ve teknoloji politikaları, ekonomi alanında ve askerî alanda, uluslararası rekabet şiddetlendikçe önem kazanmıştır. Çünkü, bu rekabet üstünlüğü yarışında görülmüştür ki, aslında birbirine sıkı sıkıya bağlı olan askerî güç de ekonomik güç de bilim ve teknolojideki üstünlüğe dayanır(GÖKER;2006).

Ekonomik faaliyetlerin her geçen gün artan bir oranda, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini etkilediği günümüzde, güçlü bir ekonomiye sahip olmanın yolu bilginin kullanıma dönüştürülmesi olarak tanımlanabilecek teknolojiye bağlıdır. Teknoloji üretimi, doğayı değiştirme uğraşı olarak tanımlanabilir. Teknoloji üretmek, kavram üretmek; kavramı somut yöntem ya da ürüne dönüştürebilmenin bilgisini ve tasarımını üretmek demektir(GÖKER;2006). Gelişmiş ülkeler tarafından geliştirilen teknolojilerin satın alınarak transfer edilmesi ya da ekonomik istihbarat ile elde edilmesi önemli olmakla birlikte, bu teknolojileri kullanarak yenisini üretme çabası daha da önemlidir. Teknolojik yetkinlik kazanmak yeni yöntem ve teknikler bulmak ile mümkündür. Bu alanda yetkinlik kazanmadan ülkelerin dünya pazarlarında ya da herhangi bir alanda başarılı olma şansı bulunmamaktadır.

Ekonomi piyasalarında yaşanmakta olan sıkı rekabet, ekonomi aktörlerini bir takım tedbirler almaya zorlamaktadır. Küreselleşmenin etkilerinin daha fazla görüldüğü ekonomik sahada ayakta kalabilmek, ülke yönetimlerinden, en alt seviyedeki girişimcilere kadar geniş bir yelpazede yer alan ekonomi oyuncularının yeni ya da farklı mücadele yöntemleri geliştirmesi ile mümkündür.

Tarihsel süreçte bilgi üretimi insanlığın gelişmesiyle paralellik arz etmektedir. Korunma, savunma, merak gibi birçok ve birbirinden farklı güdülerin tatmin edilmesi gayreti, yeni şeyleri keşfetmeyi, öğrenilen şeylerden çıkarılan sonuçlarla da bilgi edinimini sağlayabilmiştir. Günümüzde her alanda ilerlemenin öncüsü olan pozitif bilimler, edinilen bilgilerin başkalarına öğretilerek yayılması ve bilginin evrensel boyutlara ulaşmasıyla doğmuştur.

20. yüzyılda zengin olan ülkeler, petrol yataklarına sahip olan; en büyük organizasyonlar petrol üreten, işleyen ve ticaretini yapan şirketler olmuştur. Bu durum 21. yüzyılda bilgi kaynaklarına sahip olan, bilgi üreten ve bilginin ticaretini yapan şirketler için söz konusu olacaktır. 21. yüzyılın petrolü bilgidir. Günümüzde tüm insanlık tarihi boyunca var olmuş bilim adamlarının sayısından daha çok bilim adamı yaşamakta ve bilgi üretimi için çalışmaktadır. Bilgi birikimi, geometrik dizinde artmakta ve son dönemde adeta her dört-beş yılda ikiye katlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle son yıllarda bilimsel bilgiye yapılan katkı tüm insanlık tarihi boyunca yapılan bilimsel buluş ve katkılar kadar olmuştur. Artık bilgi ekonomisi, gelecekte yaşamamızı etkileyecek bir gelişme öngörüsü değildir. Bilgiye dayalı ekonomiyle sosyal yapıya geçişin belirtileri tüm çevremizi tümüyle sarmıştır(BARUTÇUGİL;2002:20).

Teknolojideki hızlı ve kapsamlı gelişmelerle iç içe geçmiş olarak ürün profili, üretimin dayandığı teknoloji tabanı, istihdam profili ve üretim normları

hatta sanayi kavramının kendisi dahi değişmektedir. Bu bağlamda yeniden biçimlenen iş sürecinde üretim ideolojisini belirleyen sihirli sözcük yenilik (*innovation*-Karahan'a (2005) göre innovasyon bilim ve teknolojiadaki bir gelişmeyi ekonomik ve sosyal bir faydaya dönüştürme sürecidir.)üretimin temel güdüleyicilerinden biri haline gelmiştir (GÖKER;2004).

Ekonomi her geçen gün daha fazla *bilgiye* dayalı ekonomi haline gelmektedir. Ekonomik güç bilgiye sahip olanın elinde toplanmakta, maddi kaynaklar ve emek artık ekonomik gücün ana kaynağı olma özelliğini yitirmektedir. Doğal kaynaklara, hammaddelere, ucuz işgücüne ya da büyük tesislere sahip olmak artık rekabetçi üstünlük sağlayamamaktadır. Bilgi ekonomisi olarak da nitelendirilen bu yeni ekonomide patent ve know-how gibi kaynaklar diğer ekonomik kaynaklardan çok daha kritik ve değerlidir(BARUTÇUGİL;2002:25).

Üretilen bilgilerin tamamının ekonomik bir veri olarak kullanılarak üretime aktarılması, küresel ekonomide faaliyet gösteren her yapı tarafından uygulanmaktadır. Bu nedenle faaliyet sahaları ile ilgili bilgiyi üretmek veya bilgiye ulaşmak için stratejilerin oluşturulması gereklidir. Bilginin elde edilmesi için kullanılan yöntemlerden bir tanesi de ekonomik istihbarat faaliyetidir. Bunu başarabilen organizasyonların ne denli gelişmiş olduğu görülebilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için ise "bilgiye" sahip olmanın yarattığı gücü elde etmek için bütün fırsatların tükendiği söylenemez. Her ne kadar bilgi giderek kendisini yenilemekte ve her geçen gün "dün elde edilen bilgi" eski bilgi haline gelmekte ise de, süratle ilerleyen bu konvooya bir yerden dahil olmak mümkündür ve bu sayede ekonomik sorunlar büyük oranda çözülebilecektir.

2. EKONOMİK İSTİHBARATIN ÖNEMİ VE TARİHÇESİ

Ekonomik istihbaratın tanımı için öncelikle istihbaratın genel bir tanımı belirtmek uygun olacaktır. İstihbarat kelimesi; yeni öğrenilen bilgiler, haberler ile bilgi toplama, haber alma anlamlarına gelmektedir. İstihbarat, haberlerin (ham bilgilerin) işlenmesi, (tasnif, kıymetlendirme, yorum) sonucu üretilen bir ürün veya bilgi olarak tanımlanabilir(DEMİREL;2004:29). Bir başka tanımda istihbarat; ulusal güvenlik için talep edilen, toplanılan, analiz edilen, politika yapanlara sağlanan, belirli tipteki önemli bilgilerin sağlandığı süreç olmakla birlikte bu sürecin ürünleri, sürecin ve bu bilginin karşı istihbarat aktivitelerinden korunması ve hukuksal otoriteler tarafından talep edildiği zamanlarda operasyonların gerçekleştirildiği bir oluşum olarak açıklanmıştır(LOWENTHAL;2000).

Ekonomik istihbarat, politik ya da ticaretle ilgili teknolojik veri, finansal, ticari (ticari plan, büyük ticari teklifler, müşteri araştırmaları) ve hükümet bilgilerini (ulusal ticaret görüşmelerinin bilgileri, ekonomiyle ilgili planlar ve stratejiler) içeren, yabancı ilgililer tarafından toplanan, ülkeye, doğrudan ya da dolaylı olarak verimli veya rekabetçi destek sağlayabilecek ekonomi bilgisinin edinilmesi olarak tanımlanabilir(PORTEOUS;1995).

Ekonomik istihbarat kavramı günümüzde iki farklı amaçla kullanılmaktadır. Birinci amaç, ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını diğer ülkelerin çıkarları üzerinde tutmak, vatandaşların refah düzeyini artırmak maksadıyla ekonomik faaliyetlerde diğer ülkeleri takip etmek, topladığı bilgileri değerlendirerek şirketlerinin küresel ekonomik pazarda söz sahibi olmalarını sağlamaktır. İkinci amaç ise faaliyet gösteren yerel, bölgesel ya da uluslararası şirketlerin, faaliyet gösterdikleri alanlarda pazar paylarını arttırmak, yeni yatırımlar yapmak, farklı pazarlara girmek, üretim süreçlerini yenilemek ve geliştirmek için kendi çaplarında bilgi edinme faaliyetlerini yürütmesidir.

Ekonomik istihbarat Potter (1998) tarafından; politika, ticaret ile ilgili ekonomik ve teknik bilgileri içeren, finansal, ticari ve hükümet bilgisi, yabancıların ilgisini çekebilecek kazanç, doğrudan veya dolaylı olarak toplayıcı organizasyonların ülkesine, nispi verimliliğe ya da ekonominin rekabetçi pozisyonuna yardım eden istihbarat olarak tanımlanmıştır.

Ekonomik istihbarat ile birlikte kullanılan ve bazılarının ekonomik istihbaratın içinde değerlendirildiği diğer kavramların da açıklanması ile birlikte konu daha iyi anlaşılabilir. Bunlardan bir tanesi *ekonomik casusluktur*. Ekonomi casusluğunun, ekonomik istihbaratın içerisinde yer aldığı ve bütünleştiği söylenebilir. Ekonomik casusluk basit olarak, bir ulusun diğer bir ulusa ait ekonomik verilerin toplanması ve daha açık olarak "özel bilginin hırsızlığı" olarak tanımlanabilir (NASHERI;2005:16). Ekonomik istihbarat ile ilgili kullanılan kavramlardan bir diğeri de *endüstriyel casusluktur*. Ekonomik casusluk ile endüstriyel casusluk arasındaki anahtar fark, ekonomik casusluğun bir devletin bilgi toplamak için sarf ettiği çabalar olmasıdır. Endüstriyel casusluk ise faaliyetlerin, devletlerin bilgisi dahilinde ve teşviki ile daha ziyade tüzel kişiliklere sahip şirket vb. organizasyonlar tarafından yapılması olarak tanımlanabilir.

Ekonomik istihbarat faaliyeti her ne kadar bilgiye dayalı günümüz ekonomisinin vazgeçilmez unsuru olsa da bu faaliyetin tarihsel köklerini çok daha gerilere götürmek mümkündür. Bilinen insanlık tarihinin varlığıyla birlikte ekonomik ilişkiler de oluşmaya başlamış, üretim faaliyetinin temelleri atılmıştır. Feodal toplumların oluşumuyla ticari faaliyetler topluluklar arasında çoğalmış, ekonomik çıkarlar yüzünden savaşların yaşandığı gözlenmiştir. Toplumların bir araya gelerek oluşturdukları krallıklar ile kıtalar arasında ilişkiler sadece savaşlarla değil, ekonomik ilişkilerle de kurulmaya başlanmıştır. Verimli topraklar, madenler ve baharatlar gibi ekonomik gelir araçlarına sahip olunması ve bunları değiştirerek ticari faaliyetlerin başlaması para, faiz, borç gibi ekonomik terimlerin oluşmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaşın bitişi, yoğunlaşan artan ekonomik casusluk faaliyetlerine yol açmasına rağmen, rakip ticari firmanın fikirlerini çalmak, dünya piyasasında yeni bir oyun değildir. Ekonomik casusluk gerçekten binlerce yıldan beri mevcuttur. Ekonomik casusluğun en erken örneği günümüzden 1500 yıl önce ipeğin gizliliği ile ilgili olarak meydana gelmiştir. Bir Çin prensesi gezisinde ipek böceklerini çiçekli şapkasının arasına saklayarak ülke dışına gizlice çıkarmış ve

ipek böceklerini Hintli bir kişiye vererek ipeğin sırrının Çin dışına çıkmasına neden olmuştur(NASHERI;2005:16-19).

Deniz aşırı seyahatlerle birlikte coğrafi keşiflerin artmasıyla farklı kıtalarda bulunan toplumların ticari ilişkileri, artan bir hızla gelişmeye başlamıştır. Yeni yerlerin keşfinin, endüstriyel casusluğun sistemli olarak yapılmaya başlamasını sağladığı söylenebilir. Bunun kanıtı olarak da 1474 yılında Venedik Cumhuriyeti'nin çıkardığı bir yasa gösterilebilir. Venedikli liderler, yeni teknolojilerin dünyadaki diğer medeniyetler tarafından geliştirildiğini ve bunların henüz Venedik'te bulunmadığını anladılar. Eğer girişimci Venedikliler dünyayı dolaşmaya cesaretlendirilebilir ve buluşları getirmeleri sağlanırsa, Venedik başarılı olabilecekti. Bu casusluğu geliştirmek için Venedik, maceracıları ödüllendirmeye yarayacak bir tekel yasası çıkardı. Bu yasaya göre, eğer bir kişi başka bir yerden yeni bir makine ya da yöntem getirirse, sadece bu kişi bu makineyi kullanabilecek veya Venedik sınırları içerisinde birkaç yıllığına sadece bu yöntem onun tarafından kullanılabilir, diğerleri bundan faydalanamayacaklardı. Bu anlamda kişi başarılı olacak, Venedik de yeni teknolojiyi kazanacaktı. Böylece Venedikliler tarafından patent ve telif hakkı kavramlarının oluşturulduğu ve bir yasaya bağlandığı söylenebilir. Bu uygulamayla Venedikliler diğer Akdeniz şehir devletlerine üstünlük sağlamaya başlamıştır. Zamanla bu yasanın benzerleri Fransa, Almanya ve İngiltere tarafından da çıkarılmıştır.

Çin 18. yüzyılda ekonomik casusluk yüzünden bir sırrını daha kaybetmiştir. Çin, yöntemi sadece kendi kimyagerleri tarafından bilinen yüksek kalitede porselen üretimi için yüzyıllarını harcadıktan sonra, Jesuit adındaki bir Fransız, Çin Kraliyet Porselen Fabrikasını ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde Çinliler tarafından kendisine porselen üretimi tüm sırlarıyla gösterilmiştir. Fransız, porselen üretiminin tüm detaylarını yazdığı mektuplarla Fransa'ya anlatmıştır(NASHARI;2005:16-19).

Ekonomik istihbaratın önemi, Amerikan İstihbaratının 1776 yılında William Carmichael'i, Rus İmparatorluğu'nun bir eyaleti olan Ukrayna'daki tütün üretiminin Avrupa'daki yabancı firmalar için rekabete olan etkileri gibi, gelişen devletlerdeki ekonomik faaliyetleri araştırmak üzere göndermesiyle anlaşılmıştır. Carmichael, Amsterdam'dan üstlerini bilgilendirmek amacıyla yaptığı gizli yazışmada, "Ukrayna'nın Avrupa'nın tamamının tütün ihtiyacını karşılayabilecek kapasitede olduğunu" tespit ettiğini bildirmiş, fakat bu korkuya rağmen gördüğü en iyi şeyin "üretilen en iyi Ukrayna tütününün Amerikan'ın en kötü ürününden daha kötü olduğu" müjdesini vermiştir(MANNING;2006).

Ekonomik istihbaratın tarihsel seyrine verilebilecek örneklerden birisi de, 1815 yılında meşhur Waterloo savaşının neticesi Avrupa'da henüz öğrenilmemişken, N.Rothschild; Prusyalılar ve İngilizlerin Napolyon Bonapard'ı yendiklerini haber alıp bu haberi iyi bir şekilde değerlendirerek elindeki resmi hisse senetlerini piyasaya sürmesidir. Rothschild'in sağlam bir haber aldığını bilen diğer banka ve firmalar, İngilizlerin savaşı kaybettiğine ve hisse senetlerinin daha da düşeceğine inanarak ellerindeki resmi hisse senetlerini derhal düşük fiyatla

elden çıkarmışlardır. Kısa bir müddet zarfında Rothschild tüm senetleri çok düşük bir fiyatla toplamış ve devasa bir servetin sahibi olmuştur(AVCI;2004:18).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları döneminde savaş ekonomisine yönelik istihbarat faaliyetlerinin yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle NATO'dan KGB ve CIA'ye kadar bütün istihbarat ve ekonomik organizasyonlar, kendilerini yeniden tanımlama ve yeni roller üstlenme arayışına girmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetleri, askeri ve politik hedefler üzerinde yoğunlaşmıştır. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte uluslar, yerel ve yabancı politika ve programlarını, yurttaşlarının ekonomik standartlarını yükseltmek için yürütmeye başlamışlardır. Bu durumda ekonomik üstünlük askeri üstünlük kadar önem kazanmış ve bu alanda bir nevi casusluk endüstrisi oluşmuştur.

Tarihsel süreç incelendiğinde de ekonomik istihbaratın, küreselleşme sürecinde yer alan aktörlerin üzerinde hassasiyetle durması gereken bir faaliyet olduğu, bu faaliyette başarılı olan ülke ve şirketlerin küresel ekonomiden daha fazla pay elde ettikleri ve kendi çıkarlarını koruyabildikleri görülmektedir.

3. EKONOMİK İSTİHBARAT SİSTEMLERİ

21. yüzyılda artan rekabet koşulları, küresel ekonomik aktiviteler içerisinde istihbarat örgütlerinin kendilerine has bir takım rolleri olması gerektiğini zorunlu kılmaktadır. Ekonomik istihbarat toplama faaliyetlerinin ilk sıralarda yer aldığı ülkelerin ve bu ülkelerin istihbarat örgütlerinin küresel çapta ne kadar üstünlüğe sahip oldukları görülebilmektedir. Bu nedenle istihbarat örgütlerinin bünyeleri içerisinde ekonomik istihbarat konusunda faaliyet gösterecek departmanların kurulması gerekli olmaktadır. İstihbarat örgütlerinin bünyelerinde oluşturulacak bu unsurların edinecekleri istihbaratın; günümüzde Çin'deki yeni cep telefonu pazarından, Arjantin'de yaşanan finansal çöküş hakkındaki öncü raporlara kadar geniş bir yelpazeyi içermesini zorunlu kılmakta ve büyük görevler üstlendiklerini ortaya koymaktadır.

1975 yılında İngiltere'de yapılan bir çalışmada gelecekte şirketlerin en çok ihtiyaç duyacakları şeyin, piyasalar hakkında doğru bilgilerin elde edilmesi olacağı belirtilmiştir. Karar vericiler böylece farklı alanlardaki gelişmelerden zamanında haberdar olabilecek ve tedbirleri alabileceklerdir. Bu nedenle "istihbarat" a duyulan ihtiyaç kuvvetle artmaktadır(PEARCE;1976:117).

Günümüzde ulusların sağlıklı ekonomileri ve rekabetçi ticari gelişme kabiliyetleri; ticari faaliyetleri, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden yararlanma ölçülerine bağlı olmaktadır. Bugünün bilgi çağı, ticaretin dünya çapında rekabetçi olmasını, hassas bilgilerin uygun parçalarla paylaşılması ve bunu yaparken de rakiplere, tedarikçilere, müşterilere, yabancı devletlere karşı korunmasını zorunlu kılmaktadır. Sahip olunan ekonomik bilgilerin korunması gerekliliği, bu alanda işlenecek suçlara karşı alınması gereken tedbirlerin belirlenmesini ve hukuki alt yapısının oluşturulmasını gerektirmektedir.

Ekonomik istihbarat ile ilgili bilgi toplama faaliyetlerinin taktik ve stratejik seviyeleri olduğu söylenebilir. *Temel* seviye, firmalar tarafından yapılan çalışmalardır. Orta seviye, finansal kurumlar ve enformasyon teknolojilerini geliştiren şirketler tarafından, sermaye hareketlerinin ve finansal bilgilerin daha fazla liberalleştirilmesi maksadıyla yapılmaktadır. Ulusal seviye, farklı yönetim ve ticaret ilişkileri arasındaki stratejilerle bağlantılı çalışma ve karar verme merkezlerini içermekte, anonim politik çevreler ve daha ziyade Avrupa kıtası ve Japonya’da görülmektedir. *Son düzey* uluslararası seviye olarak nitelendirilebilir. Bu seviye, çokuluslu şirketler, Avrupa Birliği gibi supranasyonal (uluslarüstü) örgütler tarafından stratejik ittifaklar kurma, rekabet edebilme ve uluslararası ekonomik bilgilerin toplanması maksadıyla kullanılmaktadır(POTTER;1998:24).

“Ekonomik İstihbarat Sistemi” tanımı, bilginin topyekûn çabalar ve stratejik olarak kullanımını, her ülke tarafından farklı seviyelerde ve farklı organizasyon yapılarıyla oluşturulmasını içermektedir. Bu tanımdan devlet politikaları, bölge politikaları, ticari birliktelikler, odalar ve borsalar, endüstri alanları, şirketler ve eğitim alanları gibi her bir alanda yürütülen sistemli faaliyetleri anlamaktayız. “Ekonomik istihbarat topluluğu” bu sistemin parçası olarak bilgilerin sistemli olarak elde edilmesini sağlamakla görevlidir.

Şirketlerden ulusal ekonomi politikaları uygulayan devletlere kadar geniş ekonomik yelpazenin aktörleri, tesis edilen ekonomik istihbarat sistemi ile rakiplerine karşı avantaj sağlayarak ekonomik istihbarat faaliyetinden elde edilen bilgilerle, devletin ekonomi politikalarını belirlemede yol gösterici dokümanlar oluşturabileceklerdir. Ekonomik istihbarat sistemi incelenirken devlet politikası ve şirket politikası olarak iki ayrı düzeyin varlığını kabul etmek gerekecektir. Çünkü küreselleşmenin farklı boyutlarda süregelen olması bu ayrımı yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Bir ülkenin ulusal ekonomik istihbarat sistemi, yararlı haber ve bilgilerin ülkenin değişik devlet, hükümet, girişimciler, eğitim sistemleri, ticari kuruluşlar, profesyonel örgütler gibi her türlü ekonomik organizasyonları arasında paylaşımını sağlama çaba ve stratejilerinin bütünü olarak ifade edilebilir. Ulusal ekonomik istihbarat sisteminin üç ana hedefi olduğundan söz edilebilir. *Birinci* hedef, ülke içerisinde bulunan ekonomik ve sosyal unsurlar arasındaki yorum ve kavrayış yeteneklerini birleştirerek bunları ülkenin ekonomi oyuncularına yayılmasını sağlamaktır. Bu hedef, ülkenin kapasitesinin ortaya çıkarılarak, yeteneklerin tüm ülke tarafından haberdar olunup, kullanımın sağlanması olarak da açıklanabilir. *İkinci* hedef, paylaşılan bilginin ahenkli girişimlerle, küreselleşmenin yarattığı fırsatların kullanılmasını sağlamaktır. *Üçüncü* hedefin de ekonomik ve sosyal gelişimi sağlamak amacıyla ülkeye katkı sağlayacak, uluslararası piyasaların yarattığı stratejik fırsatların, uygulamaya konulmasının sağlanması olduğu söylenebilir(CLERC;1997:310).

Her bir ülkenin ulusal sistemi kendi kültürel ve tarihi birikiminden oluşur. Ekonomik ilişkilerin tarih boyunca küresel seyri incelendiğinde bu alana önem vermiş olan ülkelerin aynı zamanda küresel aktörler arasında yer aldığı da

görülmektedir; örnek olarak İngiltere, Japonya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin gibi ülkeler gösterilebilir. Bu ülkelerin kültürel yapıları ve sahip oldukları ulusal ideolojik düşünce sistemleri, ekonomik uygulamaların kendilerine has özelliklerde yürütülmesini sağlamaktadır. Böylelikle ulusal sinerji oluşturularak küresel ekonomik alanda başarının yolu açılmaktadır.

Küresel aktörler arasında yer alan Kanada, ABD, Fransa gibi ülkelerin ekonomik istihbarat ile ilgili faaliyetleri değerlendirildiğinde oldukça sistemli bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Kanada’da ulusal ekonomik istihbarat ağı ile resmi ekonomik istihbarat kaynaklarının çok çeşitli olduğu görülmektedir. Farklı organizasyonlar arasındaki koordinasyon ve bilgi akışları, karmaşık gözüken bir yapıyla yürütülmektedir. Kanada’nın ekonomik istihbarat sistemi incelendiğinde birçok ekonomik aktörden bilgilerin alınmaya çalışıldığı ve bu bilgilerin federal hükümette toplandığı görülmektedir. Aynı zamanda bu kaynaklar özelliklerine göre birbirleri ile sürekli iletişim halindedirler. İstihbarat kaynakları kamuoyuna açık, kamuoyuna kısıtlı açık, hassas ve gizli olmak üzere dört grupta tasnif edilmiştir(POTTER;1998:33-34).

Ekonomik istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesinde en sistemli çalışmanın küresel aktörlerin başını çeken Amerika tarafından yapılmakta olduğu söylenebilir. ABD’de ekonomik istihbarat faaliyetlerinin Soğuk Savaş dönemi ile birlikte sistemli bir yapıya kavuşmaya başladığı görülmektedir. Ulusal güvenliğin korunmasında ekonomik istihbaratın öneminin kavranarak Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) tarafından, 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte süratle ekonomik istihbarat birimi tesis edilmiştir. Bu birimde çalışacak personel, doğrudan üniversitelerden, ekonomik think-tank kuruluşlarından ve ekonomik uzmanlardan oluşan sivil toplum kuruluşlarından seçilmiştir. O dönemde Amerikan hükümetinin bütün departmanlarında çalışan profesör sayısından daha fazla profesörün CIA’nin ekonomik istihbarat biriminde çalışmaya başladığı söylenmektedir.

ABD’de yabancı rakiplere karşı izlenecek ekonomik istihbarat politikası üç başlık altında toplanmıştır. Birinci bölümde “makro ekonomik istihbarat” yer almaktadır. Makro ekonomik istihbarat Amerikanın ulusal ekonomi kapasitesiyle ilgilidir. İkinci bölüm “ekonomik karşı istihbarat”tır. Bu bölümde federal ajanlar tarafından mal sahiplerinin ticari sırlarının hırsızlıklara karşı korunması yer almaktadır. Politikanın üçüncü bölümü ise “mikro ekonomik istihbarattır”. Bu bölümde Amerikan şirketlerine yabancı firmalarla rekabet edebilmek için gerekli bilginin sağlanması yer almaktadır(EVANS;1993).

ABD’de 1996 yılında “Ekonomik Casusluk Yasası” yürürlüğe girmiştir. Ekonomik istihbarat ile ilgili politikaların yasal zemininin belirlenmesi açısından bu yasanın dikkat çekici olduğu söylenebilir. Yasanın 101. maddesinde ticari sırların korunması hususu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre herhangi bir yabancı devlet, ajans ya da kişi tarafından ekonomik bir bilginin, malzemenin çalınması ya da gerekli izinlerin alınmadan kullanılması, çoğaltılması, tahrip edilmesi, yayılması gibi durumlarda, bunları yapanların 500.000 \$ para cezası ve 15 yıldan fazla hapis

cezasına çarptırılması ön görülmüştür (<http://www.economicespionage.com/EEA.html>).

Fransa, ekonomik istihbarat faaliyetlerini ulusal öncelikler arasında en üst seviyeye çıkartan ilk ülke olarak görülmektedir. 1992 yılında bir grup uzmanın bir araya gelmesiyle oluşturan “Commissariat General du Plan” planı ve 1994 yılında “Ekonomik istihbarat ve İşbirliği Stratejisi” çalışmalarının kapsamlı olması ve ulusal politikaların içinde yer alması bunun örneği olarak verilmektedir. Bu çalışmalarda ticari hayatın temsilcileri, yöneticiler, ticaret odaları, üniversiteler, konunun uzmanları ve devlet yetkilileri Fransız ekonomik sisteminin güçlü ve zayıf yanlarını tartışmış ve en iyi performansı sağlayacak ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasının analizini yapmışlardır.

Ekonomik istihbarat sahasında Fransa'nın zengin bir mirasa sahip olduğu ve ekonomik-teknolojik bilgi ağlarının kullanılmasında güçlü rolü olduğu söylenebilir. Küreselleşme ile birlikte orta ölçekli işletmelerin uluslararası işletmeler yapısına bürünmeye başlamasıyla bilgi ağlarından elde edilen bilgilerin mahiyetinin de değişmesi zorunluluk haline gelmiştir. İşbirliği seviyesinde ekonomik istihbarat, bilgi ve tecrübenin birikiminden doğan güç olarak açıklayabileceğimiz, *know-how* elde edilmesinin gelişmiş teknoloji sektörlerinde yapıldığı görülmektedir. Geniş düzlemde uzmanlar gözleme faaliyetinin güvenlik boyutunun da dikkate alınması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu durum Fransız ekonomik istihbaratının dünya ekonomik faaliyetlerinde mağlubiyete yol açabilecek bir eksikliği olarak görülmüştür. 1995 yılında Fransız ekonomik istihbarat sisteminin merkezine ekonomik güvenliğinin sağlanması ve korunması konusu yerleştirilmiştir (CLERC;1997:313).

Fransa tarafından ekonomik istihbarat faaliyetleri yürütülürken, bu faaliyetlerin güvenli bir şekilde sürdürülebilmesi ve amacın küresel ekonomik alanda ulusal çıkarların korunması olarak belirlenmemesi durumunda, ulusal güvenliğin tehlikeye düşebileceği ön görülmüştür. Böylece ulusal güvenlik kavramı içerisinde, ekonomik istihbarat faaliyetlerinin önemini vurgulandığı görülmektedir.

4. EKONOMİK İSTİHBARAT UYGULAMALARINA YÖNELİK ÖRNEKLER

Küresel ticari arenada rekabetin kızışmaya başlaması, şirketlerin yeni buluşlar için yatırım yapmasını zorunlu kılmaktadır. Temelde ise araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ağırlığın verilmesi yatmaktadır. Bu durum çokuluslu şirketlerin ticareti bir “savaş” olarak algılamasına yol açmaktadır. Çünkü bütün bunlar için sermaye gereklidir ve bu sermaye elde edilen karlar ile daha da güçlü olmalıdır. Şirketler bu nedenle bilgi sahipliğine önem vermektedirler.

Ekonomik veriler ulusal güvenlikte daha önemli rol oynamaya başladığı zaman, ekonomik istihbarat faaliyetlerinde de artış gözlenmektedir. Ekonomik casusluk ekonomik savaşın yeni cephesini oluşturmaya başlamıştır. Bu casusluk

artık küresel olarak yaygınlaşmıştır. Ekonomik casusluk ülkelerin ekonomiklerini korumalarını ve teknolojik rekabeti gerçekleştirmelerini sağlamaktadır.

IBM firması Amerikan Kongresine 1992 yılında verdiği bir raporda şirket bilgilerinin çalınmasından dolayı milyarlarca dolar zarar ettiğini bildirmiştir. Amerikan Endüstriyel Güvenlik Topluluğu (ASIS) 1992-1996 yılları arasında ekonomik casusluk faaliyetlerinin %323 oranında arttığını duyurmuştur. 1999 yılında ASIS'in yaptığı diğer bir çalışmada ilk 1000 Amerikan şirketinin ekonomik casusluk faaliyetlerinden dolayı 45 milyar dolar zarar ettiğini ortaya koyulmuştur(NASHERI;2005:58-59). Bu örneklerden yola çıkılarak küresel alanda faaliyet gösteren şirketlerin ekonomik istihbarat faaliyetlerinden dolayı gördükleri zararın büyüklükleriyle orantılı olarak arttığı söylenebilir.

2003 yılında IBM firması ticaret istihbaratı için 70 milyar, Amerika tarafından 30 milyar, İngiltere tarafından 1.2 milyar ve geri kalan yaklaşık 170 ülke tarafından da toplam 20 milyar dolar civarında bir paranın harcandığı tespit edilmiştir(DEDIJER;2003:5).

Dünya ticaretinde dolaşan paranın trilyonlarca dolar olması, ekonomik istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesine ve korunmasına da büyük bütçelerin ayrılmasına sebep olmaktadır. Ülkeler ve firmalar bir yandan kendi hedefleri için başka ülkeler ve şirketler üzerinde bu faaliyetleri yürütmekte, aynı zamanda başkalarının faaliyetlerine karşı korunmaya çalışmaktadırlar.

Ekonomik istihbaratın pratik uygulamasının şirketler düzeyinde hemen hemen her firma ve ülke tarafından yapıldığı söylenebilir.

CIA'nın Fransız İstihbaratın casusluk faaliyetlerinde bulunacağı uyarısını yapması üzerine Hughes uçak firması, 1993 yılında Fransa'da yapılacak hava gösterilerine katılmama kararı aldı. Bu dönemlerde de Çin, ülkesini ziyaret eden Amerika, Kanada ve diğer gelişmiş ülke delegelerinin ekonomik casusluk faaliyetlerinde bulunduğu konusunda istihbarat birimleri tarafından uyarılmaktadır. Montreal'da Doğu Alman gizli polis teşkilatı mensubu iki polisin düzmece çalışma kayıtlarını, rakip Kanada firmalarında çalışanları etkilemek için kullandığı ortaya çıkmıştır.

1992 yılında ticaret görüşmeleri için yolculuk yapan iş adamları, Fransız İstihbarat Servisinin uçak koltuklarına dinleme cihazları yerleştirdiğinin ortaya çıkması üzerine, Fransız Hava Yolları ile seyahat etmemeleri konusunda uyarılmışlardır(POTTER;1998:92).

Yasal yaptırımlarla karşılaşmış ve ticari sırları çalarken yakalanarak ceza alan kişilere ait örneklerin de mevcut olduğu görülmektedir. Takashi Okamoto'nun 1998-1999 yılları arasında çalıştığı klinikteki DNA çalışmalarına ait örnekleri çaldığı ve Japonya'ya götürdüğü anlaşılacak hakkında yakalama kararı çıkartılmış ve bu örneklerin milyonlarca dolar değerindeki ilaçların yapımı için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kodak firmasının emekliye ayrılmış eski çalışanı Harold Worden, 1997 yılında Kodak'ın ticari sırlarını Çin'e satarken yakalanmıştır. 2003 yılında Boeing firması yöneticilerinden Kenneth Branch ve William Erksine, Lockheed Martin

firmasına ait milyarlarca dolar değerindeki ticari roket programı bilgilerini çalmak suçundan suçlu bulunarak, 15 yıl hapis ve 850 bin dolar para cezasına çarptırılmışlardır(NASHERI;2005:144-153).

Örneklerden görüldüğü üzere ekonomik istihbarat faaliyetleri, şirketlerden ülkelere kadar geniş bir ekonomik yelpazede yürütülmektedir. Bu faaliyetlere karşı korunmak için yasal tedbirlerin alınarak caydırıcı cezaların verilmesinin, ekonomik istihbarat faaliyetlerinin yasal zemininin belirlenmesinde yardımcı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

İstihbarat kavramının barındırdığı sis perdesinin, 21. yüzyılda küreselleşme ile birlikte hızlı bir şekilde ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir. İstihbarat kelimesinin çağrıştırdığı olumsuz havaya ve gizeme rağmen artık bu kavram, faaliyet gösterilen birçok alanda kullanılmaya başlamıştır. Temelinde bilginin elde edilmesinin yer aldığı istihbarat faaliyetlerinin, çağın gelişmelerine paralel olarak yeniden yapılandırılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ülkelerin ulusal düzeyde kurdukları istihbarat örgütlerinin çalışma alanları da bu yeni yüzyılın getirdiği yenilikler doğrultusunda çeşitlenmeye başlamıştır. Çünkü artık “bilgi” hava ve su kadar ihtiyaç duyulan bir kavram haline gelmiştir.

Ekonomik faaliyetlerin her seviyesinden kazançlı çıkmak için bilginin elde edilmesi, korunması ve bununla ilgili tedbirlerin alınması gerekliliği incelenen örneklerde görülmüştür. Yaşanan, süregelen ve yaşanacak olan küresel ekonomik faaliyetlerde öngörü ve analiz yeteneğine sahip olanlar, karar verme süreçlerini daha etkili bir şekilde çalıştıracak ve başarılı kararlar alarak kazanç elde edebileceklerdir.

Küresel ekonomik rekabetin bazı alanlarda *gizli*, bazı alanlarda ise *görünen* bir savaş olarak cereyan etmesi, ekonomik istihbarat konusunun bu savaşta önemini ortaya çıkarmıştır. Klasik askeri savaşlardaki istihbarat faaliyetlerinin temelde aynısının, küresel ekonomik alanda da yürütüldüğü görülmektedir.

Bilgi üretmek kadar çeşitli kaynaklar tarafından üretilmiş olan bilgilerin doğru yerlerde kullanılabilme becerisini gösterebilmek önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki uçurum, bilgi üretimine önem verilmesi ve bu alanda güçlü organizasyonlar kurulmasıyla kapanabilecektir. Bu nedenle devlet politikalarında bilgiye ulaşma stratejileri belirlenmesi gerekmektedir. Belirlenecek stratejilerin fiilen uygulamaya konulması için eğitimli insan gücü, kamu-özel sektörün finansman yetenekleri, AR-GE alt yapıları, üniversite-sanayi işbirliği gibi yeterli kaynakların bulunduğu söylenebilir.

Küreselleşme sürecinin yıkıcı etkilerinin en çok yaşandığı ekonomik boyutta ayakta kalabilmek, yıkıcı etkilere direnebilmek ve küreselleşmenin yarattığı argümanları kullanarak mücadele edebilmek, ekonomik istihbarat sistemlerinin kurulmasıyla mümkün olacaktır. Ülkelerin bu konuyu en üst düzeyde ele almasıyla, bünyelerinde bulunan ekonomi aktörlerinin küresel ekonomide

koordineli şekilde çalışmalarını sağlanmış olabilecektir. Böylece küresel ekonomide ulusal sinerji oluşturulabilecek, ekonomik kazanımların artması sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Ayktut, Göker, *Avrupa Birliği'nin Bilim Ve Teknoloji Politikası: Aramızdaki Açık (Avrupa Birliği Dersleri: Ekonomi-Politika-Teknoloji)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

Ayktut, Göker, *Pazar Ekonomilerinde Bilim Ve Teknoloji Politikaları Ve Türkiye*, TMMOB Yayını, Ankara, 2004.

Emin, Demirel, *Teşkilat-I Mahsusadan Günümüze Gizli Servisler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 5 Nci Baskı, İstanbul, 2004.

Evan H., Potter, *Economic Intelligence & National Security*, Carleton University Press, Canada, 1998.

Evans, Joseph C., "U.S Business Of Competitiveness And The Intelligence Community", *International Journal Of Intelligence And Counterintelligence*, Volume 7, Number 3, 1993.

F.T., Pearce, Business "Intelligence Systems: The Need, Development, And Integration", *Industrial Marketing Management*, Elsevier Scientific Publishing, Amsterdam, 1976.

Gültekin, Avcı, *İstihbarat Teknikleri, Aktörleri, Örgütleri Ve Açmazları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.

Hedieh, Nasheri, *Economic Espionage And Industrial Spying*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2005.

Mark M., Lowenthal., *Intelligence From Secrets To Policy*, Cq Press, Washington D.C., 2000.

Martin, Manning, *Economic Intelligence*, [Http://www.espionageinfo.com/Ec-Ep/Economic-Intelligence.html](http://www.espionageinfo.com/Ec-Ep/Economic-Intelligence.html) 22.04.2006.

Miman, Ahmet Tarık, *Ekonomik İstihbaratın Küreselleşme İçerisindeki Yeri ve Önemi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006

Philippe, Clerc, *Economic Intelligence*, Unesco Press, 1997.

Önder, Karahan, *İnovasyon Politikaları İçerisinde Kobi'lerin Yeri Ve Önemi*, 2. Kobi'ler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul, Aralık, 2005.

Samuel D. Porteous, *Economic Espionage: New Target For Csıs*, Canadian Business Review 20, 1995.

Stevan, Dedjjer, *Development & Intelligence 2003-2053, Paper Presented at the Infoforum Business Intelligence Conference, Zagreb, 2003.*

<http://www.economicespionage.com/EEA.html>, 10.05.2005.